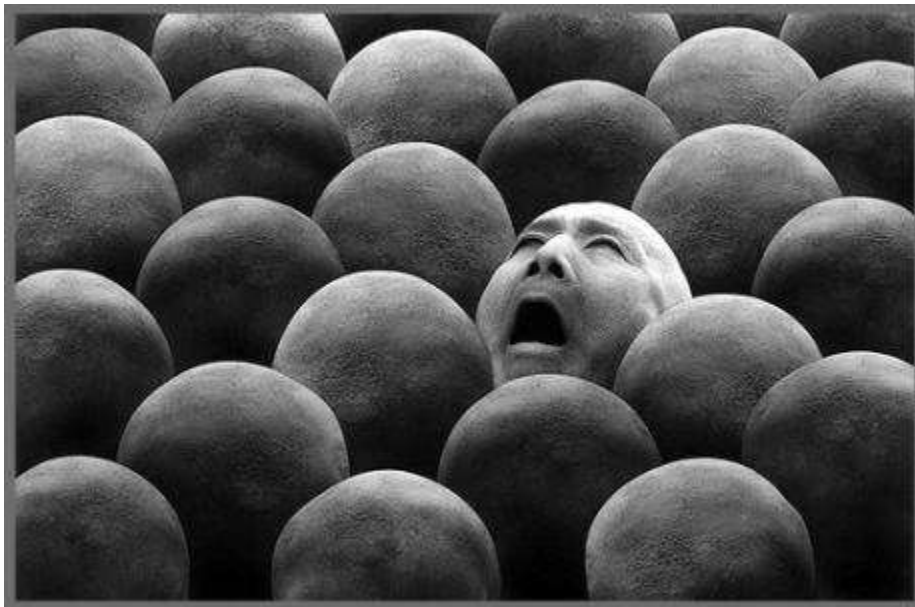

Τι είναι ο ολοκληρωτισμός

[anarkismo](#)

Εμφάνιση και οι πρώτες χρήσεις της έννοιας του ολοκληρωτισμού

Ο όρος «ολοκληρωτισμός» (totalitarianism) προέρχεται από την υστερολατινική λέξη *totalitas* που δηλώνει ολότητα, ολικότητα, πληρότητα (επίθ. - *totalis*) και παραπέμπει στο κοινωνικοπολιτικό πεδίο στην απόλυτη ισχύ μιας ορισμένης εξουσίας (ομάδας, κόμματος ή μονάρχη) επί του συνόλου της κοινωνίας.

Ο όρος «ολοκληρωτισμός» (totalitarianism) προέρχεται από την υστερολατινική λέξη *totalitas* που δηλώνει ολότητα, ολικότητα, πληρότητα (επίθ. - *totalis*) και παραπέμπει στο κοινωνικοπολιτικό πεδίο στην απόλυτη ισχύ μιας ορισμένης εξουσίας (ομάδας, κόμματος ή μονάρχη) επί του συνόλου της κοινωνίας. Οι πηγές του νοήματος αυτής της έννοιας οδηγούν στην εποχή του απολυταρχικού κράτους στην Ευρώπη και στις σκέψεις ορισμένων φιλοσόφων όπως του Τόμας Χομπς (ιδιαίτερα στο έργο του «Λεβιάθαν»), καθώς και του Χέγκελ που διακήρυσσε ότι το ανώτατο σημείο ανάπτυξης του ανθρώπινου πνεύματος (και συνακόλουθα της οργάνωσης της κοινωνίας) είχε ήδη βρει το ιδανικό του μέσα στο απολυταρχικό πρωσικό κράτος της εποχής του.

Αναπτύσσοντας, προς άλλη, είναι αλήθεια, κατεύθυνση, αυτές και άλλες πηγές, νεότεροι συντηρητικοί φιλόσοφοι, πολιτικοί και νομικοί επιστήμονες του 19ου και 20ού αιώνα, επιφανέστερος μεταξύ των οποίων ήταν ο Γερμανός Καρλ Σμιτ, οδήγησαν τη θεωρία της ισχύος και του κεντρικού ρόλου του κράτους στη ζωή της κοινωνίας έως την ιδέα του «απόλυτου κράτους», δηλαδή στην αντίληψη του κράτους ως κεντρικού σκοπού της δραστηριότητας της κοινωνίας, αλλά και ως αφετηρίας για κάθε κοινωνική δυναμική και εξέλιξη.

Η έννοια του ολοκληρωτισμού πρωτοεμφανίζεται στους «Times» το 1929 και υποδηλώνει ως ολοκληρωτικό ένα τύπο κράτους που είναι «ενιαίο», μονοκομματικό, φασιστικό ή κομμουνιστικό και αποτελεί αντίδραση στο κράτος της κοινοβουλευτικής δημοκρατίας.

Ο όρος, υιοθετήθηκε από τον φασίστα θεωρητικό Giovanni Gentile και διαδόθηκε από τους Ιταλούς φασίστες και αναφέρετε "σε έναν ευρύ, συνολικό, ολοκληρωτικό κράτος," ο όρος έχει εφαρμοστεί σε μια ευρεία ποικιλία αυταρχικών και δικτατορικών καθεστώτων.

Σύμφωνα με αυτήν την αντίληψη, την οποία οικειοποιήθηκε τόσο ο γερμανικός όσο και ο ιταλικός φασισμός, το απόλυτο ή ολοκληρωτικό κράτος (*stato totalitario* σύμφωνα με τους αντιδραστικούς Ιταλούς θεωρητικούς) είναι η ενσάρκωση της κοινωνίας, η ισχύς και η νομιμότητά του πηγάζει από τον ίδιο τον εαυτό του, δεν έχει ανάγκη από καμία έξωθεν κοινωνική νομιμοποιητική βάση (όπως λ.χ. αυτή του κοινωνικού συμβολαίου στις φιλελεύθερες πολιτικο-νομικές θεωρίες), παρά μόνο αυτής: της ενσάρκωσης ή κατευθείαν έκφρασης του πνεύματος του «λαού» (με την εθνικιστική-σοβινιστική ή και ρατσιστική έννοια) και της φυλής.

Ο φασισμός αποτελούσε άρνηση του φιλελευθερισμού, της δημοκρατίας και του σοσιαλισμού. Κατά τον Μουσσολίνι και τον βασικό θεωρητικό του ιταλικού φασισμού Τζεντίλε (Giovanni Gentile), τα συστήματα αυτά θυσιάζουν τα ιδεώδη της κοινότητας και του έθνους στο όνομα μιας ελευθερίας που ευνοεί τον κατακερματισμό της κοινότητας και την ανάπτυξη του ατομικισμού και του υλισμού. Ο φασισμός, αντίθετα, κατοχυρώνει την ελευθερία διά του αυταρχισμού και ευνοεί τον ηρωισμό και την ανωτερότητα διά της πειθαρχίας και της θυσίας. Επρόκειτο, βέβαια, για θέσεις που δεν συμβιβάζονταν με την κοινή λογική ούτε μπορούν ν' αποδειχθούν. Ο φασισμός όμως, κατά τους θεωρητικούς του, ήταν εχθρός του ορθολογισμού. "Κράτος", "ισχύς", "θάρρος", "αίμα", "θυσία", "πειθαρχία", "νίκη" και "θέληση" ήσαν οι προσφιλείς έννοιες των θεωρητικών του φασισμού.

Είναι φανερό ότι σε ένα τέτοιο κράτος καμιά αντίληψη περί λαϊκής αντιπροσώπευσης, λαϊκής κυριαρχίας ή ελέγχου και απονομής της εξουσίας από το λαό δε μπορεί να υπάρξει, εφ' όσον αγνοείται στην πράξη το γεγονός ότι ο «λαός» συμβαίνει να χαρακτηρίζεται από συγκεκριμένη κοινωνικοταξική δομή και κατακερματισμό συμφερόντων. Η κορυφή της κρατικής ηγεσίας, ο «απόλυτος ηγέτης», δεν αποτελεί κάποιου είδους αντιπρόσωπο του λαού ή, έστω του θεού (όπως στα παλιά απολυταρχικά κράτη – «ελέω θεού μοναρχία»), αλλά την ίδια την «ενσάρκωση» του «πνεύματος του λαού» ή της «φυλής» στο σύνολό της (στην περίπτωση της Γερμανίας), χωρίς να αναγνωρίζεται η εσωτερική διαφοροποίηση του λαού σε κοινωνικές τάξεις και ομάδες. Έτσι, ο γερμανικός λαός, για παράδειγμα, δε μπορεί να έχει το δικαίωμα να εκλέγει και να ελέγχει ο ίδιος την ηγεσία του. Η μοναδική ελευθερία που του αναγνωρίζεται από το ναζιστικό κράτος είναι το να εκτελεί τις εντολές του «φύρερ» του, ο οποίος αποτελεί την ολική έκφραση του λαού, τη «ψυχή» του. Με αυτά τα λόγια ο ίδιος ο Χίτλερ και η ναζιστική προπαγάνδα όριζαν την πηγή και τη βάση της εξουσίας τους.

Είναι φανερό ότι η φασιστική αντίληψη περί του κράτους αντιπαράκειται έντονα στις αστικές φιλελεύθερες θεωρίες και πρακτικές του φυσικού δικαίου, του κοινωνικού συμβολαίου και του κοινοβουλευτικού συστήματος, με βάση τις οποίες είχαν πλέον δομηθεί τα περισσότερα ανεπτυγμένα καπιταλιστικά κράτη της Δυτικής Ευρώπης και της Βόρειας Αμερικής (αν και ο πειρασμός του φασισμού ήταν πάντα υπαρκτός και σε αυτές τις χώρες, καθώς και τα αντίστοιχα πολιτικά ρεύματα).

Κατά τη διάρκεια του Ψυχρού πολέμου, ο όρος κέρδισε ένα ανανεωμένο ενδιαφέρον, (ειδικά μετά από τη δημοσίευση του βιβλίου της Hannah Arendt «Πηγές του ολοκληρωτισμού») από δεξιούς αναλυτές για να αναδείξουν την υπεροχή του δετικού φιλελεύθερου συστήματος έναντι του σοβιετικού. Μια από τους πιο επιφανείς εκπροσώπους της θεωρίας του ολοκληρωτισμού είναι η Hannah Arendt, που είναι αρκετά γνωστή και στην Ελλάδα. Το κυριότερο έργο της πάνω στο εν λόγω θέμα είναι οι «Πηγές του ολοκληρωτισμού» (1951), το τρίτο μέρος του οποίου («Το ολοκληρωτικό σύστημα», 1951) έχει εκδοθεί και στην Ελλάδα και που αποτελεί το πιο σημαντικό και διαδεδομένο έργο πάνω στον ολοκληρωτισμό. Σε αυτό το έργο, η Αρεντ εξομοιώνει απόλυτα το σοβιετικό και το ναζιστικό κράτος και τα ανάγει σε μια νέα κατηγορία κράτους, το «ολοκληρωτικό» κράτος και σύστημα. Είναι σχήμα οξύμωρο αλλά και παραλογισμός της εποχής μας, οι διάφορες μαρξιστο-λενινιστικές γκρούπες να μιλάνε για τον σύγχρονο ολοκληρωτισμό και στη πίσω μεριά του εγκεφάλου τους να έχουν το μαρξιστικό-λενινιστικό μοντέλο-σύστημα οργάνωσης της κοινωνίας. Και μην ξεχνάτε τον «προφήτη» μας που έλεγε: (Σχετικά με την μαρξιστική αντίληψη για το κράτος και τον μετέπειτα μαρξισμό-λενινισμό), αναφέρομε ενδεικτικά:

Για την τεχνο – γραφειοκρατία

Η ολοκληρωμένη παιδεία της κοινωνίας, την οποία εγκωμίασαν ο Μπακούνιν και πολλοί άλλοι αναρχικοί, γίνεται όλο και πιο «ακατόρθωτη», η ελλιπής διάδοση της γνώσης, των τεχνικών ικανοτήτων και του ελέγχου οδηγεί τη νέα κυρίαρχη τάξη των τεχνο-γραφειοκρατών προς μία μορφή κυριαρχίας άνευ προηγουμένου.

«...Έτσι δε θα υπάρξουν πια τάξεις, αλλά μία κυβέρνηση —και σημειώστε το καλά—, μία κυβέρνηση εξαιρετικά πολύπλοκη, ή όποια, μι όντας ευχαριστημένη, όπως όλες οι άλλες σύγχρονες κυβερνήσεις, με το να κυβερνά και να διαφεντεύει πολιτικά τις μάζες. Θα τις διευθύνει και οικονομικά, αναλαμβάνοντας τη διαχείριση της παραγωγής και της "δίκαιης" διανομής των αγαθών, της γεωργίας, της δημιουργίας και της ανάπτυξης των εργοστασίων, καθώς και την οργάνωση και τον έλεγχο του εμπορίου, ακόμη και την επένδυση των κεφαλαίων στην παραγωγή μέσω ενός μοναδικού τραπεζίτη, δηλαδή του Κράτους.

Όλη αυτή ή δραστηριότητα θα απαιτήσει πολλές γνώσεις και πάρα πολλούς εγκεφάλους, θα είναι το βασίλειο της επιστημονικής ευφυΐας, το πιο αριστοκρατικό, δεσποτικό, αλαζονικό και περιφρονητικό άπ' όλα τα καθεστώτα. Θα υπάρξει μία νέα τάξη, μία νέα ιεραρχία αληθινών ή ψευδοεπιστημόνων και ό κόσμος θα διαιρευθεί μεταξύ μίας κυρίαρχης μειοψηφίας τεχνοκρατών και μίας τεράστιας άμαθους πλειοψηφίας. Και τότε, αλίμονο στις αμαθείς μάζες!...» Μιχαήλ Μπακούνιν, 1870

Για την εργατική κυβέρνηση

«...Η Μαρξιστική θεωρία λύνει πολύ απλά αυτό το δίλημμα. Λέγοντας Λαϊκή Κυριαρχία εννοούν την κυριαρχία ενός μικρού αριθμού αντιπροσώπων που έχουν εκλεγεί απ' το λαό. Το γενικό και το ατομικό δικαίωμα να εκλέγει κανείς τους λαϊκούς αντιπροσώπους και τους κυβερνήτες του Κράτους είναι η τελευταία λέξη των μαρξιστών, όπως επίσης και των δημοκρατών. Αυτό αποτελεί ένα ψέμα πίσω απ' το οποίο κρύβεται ο δεσποτισμός της άρχουσας μειοψηφίας, ένα ψέμα που γίνεται ολοένα και πιο επικίνδυνο γιατί εμφανίζεται ότι εκφράζει την αποκαλούμενη λαϊκή θέληση. Τελικά απ' οποία άποψη κι αν εξετάσουμε αυτό το θέμα, καταλήγουμε πάντοτε στο ίδιο λυπηρό συμπέρασμα, την κυριαρχία των μεγάλων λαϊκών μαζών από μια προνομιά μειοψηφία.

Οι μαρξιστές λένε ότι η μειοψηφία αυτή θ' αποτελείται από εργάτες. Ναι, πιθανόν από πρώην εργάτες, οι οποίοι μόλις γίνουν κυρίαρχοι πάνω στους λαϊκούς αντιπρόσωπους θα πάψουν να είναι εργάτες, και θα κοιτούν τις απλές εργατικές μάζες απ' τα ύψη του κυβερνητικού βήθρου, δεν θα εκπροσωπούν πια το λαό παρά μόνο τον εαυτό τους και τις απαιτήσεις που έχουν για την άσκηση της εξουσίας πάνω στο λαό. Εκείνοι που αμφιβάλλουν γ' αυτό γνωρίζουν πολύ λίγο την Ανθρώπινη φύση.

Οι Μαρξιστές λένε ότι αυτοί οι εκλεγμένοι αντιπρόσωποι θα είναι αφοσιωμένοι και καλλιεργημένοι Σοσιαλιστές. Οι εκφράσεις «καλλιεργημένος Σοσιαλιστής», «Επιστημονικός Σοσιαλισμός» κλπ, που εμφανίζονται συνεχώς στους λόγους και στα κείμενα των οπαδών του Λασσάλ και του Μαρξ, αποδεικνύουν ότι το ψευτολαϊκό Κράτος δεν θα είναι τίποτ' άλλο παρά ο δεσποτικός έλεγχος του πληθυσμού από μια νέα και καθόλου μεγάλη αριθμητικά, αριστοκρατία πραγματικών και ψευτο-επιστημόνων. Οι «αμόρφωτοι» άνθρωποι θ' απαλλαγούν εντελώς από τη φροντίδα της διοίκησης και θα τύχουν τη μεταχείριση μιας πειθαρχημένης αγέλης. Τι θαυμάσια απελευθέρωση πραγματικά!...» Μιχαήλ Μπακούνιν

Για τους αναρχικούς, η ίδια η κρατική εξουσία διαιωνίζει μέσω της διαφθαρτικής επιρροής που έχει σε όσους βρίσκονται στην εξουσία. Εκεί είναι που βρίσκεται η πραγματική κυριαρχία, σύμφωνα με τον Μπακούνιν: «Είμαστε βέβαιοι όλοι ειλικρινείς σοσιαλιστές και επαναστάτες και ακόμα, και αν θα είμασταν προικισμένοι με εξουσία. . . δεν θα είμαστε εκεί που είμαστε τώρα»(1984: 249). Ως εκ τούτου, το γεγονός ότι το προλεταριάτο είναι στο πηδάλιο του κράτους δεν σημαίνει, όπως ισχυρίστηκε ο Μαρξ, το τέλος της πολιτικής εξουσίας. Το ίδιο το κράτος θα έπαιρνε απλά εκ νέου υπόσταση σε αυτή τη νέα πολιτική συγκυρία. Το μαρξιστικό πρόγραμμα θα σήμαινε μόνο μία μαζική αύξηση της πολιτικής εξουσίας και κυριαρχίας.

Επιπλέον, ο Μπακούνιν πίστευε ότι η επαναστατική στρατηγική του Μαρξ θα οδηγούσε σε ένα νέο στάδιο της καπιταλιστικής ανάπτυξης. Το μαρξιστικό εργατικό κράτος θα διαιωνίσει, αντί να επιλύσει, τις καπιταλιστικές αντιφάσεις: θα αφήσει άθικτο τον καταμερισμό της εργασίας, θα ανανεώσει τις βιομηχανικές ιεραρχίες, και επιπλέον θα δημιουργήσει ένα νέο σύνολο ταξικών διαιρέσεων μεταξύ των εργαζομένων και των αγροτών, και την νέα τάξη διακυβέρνησης (Bakunin 1980: 336–337).

Η αστική τάξη είναι μόνο μία από τις συγκεκριμένες μορφές άρθρωσης του κράτους (Μπακούνιν 1984: 208). Όταν η αστική τάξη καταστραφεί το κράτος θα δημιουργήσει μια άλλη τάξη στη θέση της, μέσω της οποίας μπορεί να διαιωνίσει την εξουσία του - ακόμα και σε μια δήθεν αταξική κοινωνία. Στον απόηχο μιας μαρξιστικής επανάστασης, μια νέα γραφειοκρατική τάξη θα έρθει να κυριαρχήσει και να εκμεταλλευτεί τους εργαζόμενους με τον ίδιο σχεδόν τρόπο όπως έκανε η αστική τάξη. Πίσω από κάθε άρχουσα τάξη της κάθε εποχής προβάλλεται το κράτος - μια αφηρημένη μηχανή με τη δική της λογική κυριαρχίας. Όπως δείχνει ο Μπακούνιν, το κράτος πραγματοποιεί τον εαυτό του πλήρως ως μια μηχανή, όταν η Μαρξιστική επανάσταση εγκαθιστά τη γραφειοκρατική τάξη στο πηδάλιο του: "όταν όλες οι τάξεις έχουν εξαντληθεί οι ίδιες, η τάξη της γραφειοκρατίας εισέρχεται στη σκηνή και μετά το κράτος κατέρχεται, ή ανέρχεται, αν θέλετε, στη θέση μιας μηχανής" (1984: 208).

Είναι ακριβώς αυτός ο παρόμοιος με μηχανή χαρακτήρας του κράτους – αυτή η δομική επιτακτική ανάγκη της αυτο-διαιώνισης – που είναι επικίνδυνος, και τον οποίο η μαρξιστική θεωρία, λόγω του οικονομικού και του ταξικού αναγωγισμού, δεν θα μπορούσε να λογαριάσει. Είναι για το λόγο αυτό, που οι αναρχικοί υποστήριξαν, ότι η επανάσταση δεν πρέπει να στοχεύει στην κατάληψη του ελέγχου της κρατικής εξουσίας, έστω και προσωρινά, αλλά στην καταστροφή και την αντικατάστασή της με αποκεντρωμένες, μη ιεραρχικές μορφές κοινωνικής οργάνωσης. Είναι επίσης, για τους λόγους που αναφέρθηκαν πριν που οι αναρχικοί υποστηρίζουν ότι δεν μπορούν να εμπιστευθούν πως το κράτος απλά θα “μαραθεί”. Για τους αναρχικούς, είναι εξαιρετικά αφελές, ακόμη και ουτοπικό, να πιστεύεται ότι η περιχαρακωμένη πολιτική εξουσία – και η ανάλυση του Μπακούνιν έχει δείξει ότι το κράτος των εργαζομένων είναι ακριβώς αυτό – θα αυτοκαταστραφεί απλά μόνο και μόνο επειδή παλιές ταξικές διαιρέσεις έχουν εξαφανιστεί και οι σχέσεις παραγωγής έχουν αλλάξει.